

بررسی اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی

منطقه مورد مطالعه: روستاهای دهستان پیوه ژن

خدیدجه بوزرجمهری، دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

azar@um.ac.ir

محبوبه شجری، کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

Mahboube.shajari@mail.um.ac.ir

طاهره صادقلو، استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

tsadeghloo@um.ac.ir

فاطمه پاسبان، هیات علمی مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی

Fpaseban49@gmail.com

چکیده

هدف از توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی، ایجاد اشتغال پایدار، کاهش فقر، افزایش درآمد، بهبود معیشت، افزایش رفاه و ارتقاء کیفیت استانداردهای زندگی زنان و خانوارهای آنان است. برنامه های صندوق های اعتبارات خرد بعنوان رویکردی توانمند ساز در دو دهه اخیر مورد توجه بسیاری از کشورهای در حال توسعه، از جمله کشور ما، قرار گرفته است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و توسعه ای است که به بررسی اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی دهستان پیوه ژن از شهرستان مشهد، پرداخته است. روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی و به شیوه های اسنادی و کتابخانه ای و تکمیل پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز جمع آوری شد. جامعه آماری پژوهش، شامل ۴۲۵ نفر زنان روستایی عضو صندوق های اعتبارات خرد این دهستان است که با فرمول کوکران و ضریب خطای ۰/۰۶، با حجم نمونه ۱۶۴ تعیین گردید که به صورت تصادفی ساده توزیع شدند و مورد پرسشگری قرار گرفتند. اطلاعات جمع آوری شده با آزمون های آماری t تک نمونه ای، t دو نمونه مستقل و کای اسکور تجزیه و تحلیل شدند و نتایج آزمون ها طبق طیف لیکرت نشان داد، صندوق اعتبارات خرد با میانگین ۲,۱ در حد کم بر بعد اقتصادی و خیلی کم با میانگین ۱,۷ بر بعد رفاهی زنان روستایی عضو تاثیر داشته است. نتایج کلی نشان داد که عوامل داخلی صندوق اعتبارات خرد همانند مبلغ پایین وام، پایین بودن موجودی

سرمایه، ضعف در بازاریابی و فروش و عوامل بیرونی همانند تورم و رشد شدید قیمت‌ها و کاهش قدرت خرید واقعی به صورت سیستمی بر اثرگذاری کم اعتبارات خرد بر شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی و رفاهی اعضای خود موثر بوده است.

کلید واژه: توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی، مشاغل خرد، صندوق اعتبارات خرد، دهستان پیوه ژن

۱. مقدمه

مسئله فقر به ویژه فقر روستایی از جمله موضوع‌هایی است که طی دو دهه اخیر به عنوان مهمترین معضل جامعه بشری، هم در جوامع توسعه یافته و هم در حال توسعه، توجه فراوانی به آن شده است (بهرامیان و کرمی، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۶). در این میان یکی از فقیرترین و آسیب پذیرترین اقشار جامعه که از عدالت اجتماعی نیز بهره‌ای نبرده‌اند، زنان روستایی هستند (طالب، پیری و محمدی، ۱۳۸۹، ص. ۲۴). آنان گرچه از امکانات اقتصادی و رفاهی محدودی برخوردارند (طالب و نجفی اصل، ۱۳۸۶، ص. ۲)، اما به عنوان تولیدکننده، نقش اساسی در اقتصاد خانوار و جامعه روستایی دارند (کوشکی، ایروانی و کلاتری، ۱۳۹۰، ص. ۱۷). شواهد و پژوهش‌ها حاکی از آن است که فقدان کسب و کار مناسب، درآمد سرانه پایین، پس انداز کم و عدم دسترسی به اعتبارات برای زنان مشکلاتی را ایجاد نموده و امکان توسعه خوداشتغالی، مشاغل مولد و کسب و کارهای درآمدزا را از بین می‌برد و در چنین شرایطی، اعتبارات خرد برای زنان فاقد درآمد یکی از راهکارهای احتمالی دستیابی به توسعه اقتصادی و رفاهی پایدار محسوب می‌شود (نعمت‌اللهی و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۱۰۵).

در همین راستا، برنامه‌های اعتبارات خرد جهت توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی اجرا شده است که هدف آن ایجاد اشتغال پایدار، افزایش درآمد و کاهش فقر است که از این طریق به ارتقاء جایگاه آنها در خانوار و جامعه منتهی شود (مقدس فریمانی، میرترابی و قائم مقامی، ۱۳۹۹، ص. ۳۳۹). بنابراین از جمله سیاست‌هایی که در بیشتر کشورها، به توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی منجر شده، تاسیس صندوق‌های خرد اعتبارات زنان روستایی است (سعیدی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۱۵۱). اعتبارات خرد، با فراهم

ساختن منابع مالی، این امکان را برای زنان روستایی فراهم می‌کند که با آگاهی از حقوق خود بتوانند از فقرهایی یابند (مافی، ۱۳۸۵، ص. ۲۲).

طرح صندوق اعتبارات خرد از رهیافت های مهم فقرزدایی در سال های اخیر است که با ایجاد و گسترش فعالیت های درآمدزایی برای زنان کم درآمد، توسعه جوامع محلی را تسهیل نموده (شاهرخی ساردو و کرمی، ۱۳۹۵، ص. ۱۸۵) و به عنوان ابزاری موثر در مبارزه با فقر، قابلیت ها و ارزش های خود را اثبات کرده است (مظفری و ضیائی، ۱۳۹۶، ص. ۲۳۲). اعتبارات خرد به این دلیل مورد استقبال قرار گرفته است که عموماً در قالب گروه های داوطلب و بدون نیاز به ضامن یا وثیقه به زنان واگذار می شود (رابینسون، ۲۰۰۱، ص. ۱۲۶). در برنامه های اعتبارات خرد، به نیازهای اقتصادی زنان روستایی توجهی ویژه صورت گرفته و نهادهای توسعه روستایی آن را رویکردی مناسب برای ایجاد فرصت های شغلی و توانمندسازی زنان روستایی در مناطق کم درآمد دانسته اند (یعقوبی، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۶). در ایران نیز، پدیده فقر در جوامع روستایی به وضوح قابل مشاهده است و در هر سطحی از مصرف، نرخ فقر در نواحی روستایی بیش از نواحی شهری است (طالب، پیری و محمدی، ۱۳۸۹، ص. ۲۴) و مشکل اشتغال و کسب درآمد آنان همچنان باقی است به طوری که طبق آمارهای رسمی سرشماری سال ۱۳۹۵، سهم زنان روستایی کشور در اشتغال ۱۷ درصد بوده است، با وجود آنکه در واقع زنان به طور متوسط حدود ۶۴ درصد نیروی کار فعالیت های کشاورزی را تامین می کردند. از این رو جهت توانمندسازی زنان، صندوق اعتبارات خرد با الگوگیری از کشورهای در حال توسعه (گرامین بانک بنگلادشی)، در کشور راه اندازی شد. طرح صندوق خرد زنان روستایی از رهیافت های مهم فقر زدایی در دهه های اخیر است که با ایجاد و گسترش فعالیت های درآمدزا به ویژه برای زنان کم درآمد در پی اهدافی چون افزایش سطح درآمد زنان با اجرای پروژه های کوچک، تواناسازی زنان روستایی در انجام کارگروهی، هدایت پس اندازهای غیر مولد (زنان) به سرمایه های مولد کارآمد، برنامه ریزی جهت اجرای پروژه ها مبتنی بر ظرفیت و امکانات و شرایط منطقه، شکست چرخه فقر و نجات خانوار روستایی از آن، افزایش ضریب دسترسی زنان روستایی کم درآمد به تسهیلات اعتباری و توسعه اشتغال و تثبیت مشاغل دارای بحران مالی است (سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی، ۱۴۰۰).

این طرح در ابتدا به صورت پایلوت توسط کارشناسان وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۷۹ در دو استان مازندران و کرمانشاه اجرا شد (مداحی گیوی، ۱۳۸۸، ص. ۸۲) و سپس از سال ۱۳۸۰ در همه استان‌های کشور تاسیس گردید. در استان خراسان رضوی ابتدا ۵ صندوق در شهرستان نیشابور تاسیس شد که پیش زمینه آن طرح های ساماندهی و زنان تسهیلات روستایی بوده است و بدین ترتیب تا فروردین ۱۴۰۰، تعداد ۲۵۳ صندوق اعتبارات خرد با ۶۰۰۰ زن روستایی عضو در استان تشکیل گردید که از این تعداد، ۲۲۵ صندوق به مبلغ ۱۰۲ میلیارد و ۳۰۰ میلیون ریال تسهیلات طی سه سال گذشته دریافت کردند. از ابتدای تاسیس تا سال ۱۳۹۷، تشکیل صندوق‌ها بر اساس پس‌انداز زنان روستایی و ودیعه دولت انجام می‌شد اما از این سال در پی تفاهم نامه ملی وزارتخانه با صندوق کارآفرینی امید، این پروژه به شکل تازه‌ای اجرا شد و توسط این نهاد ها اعتبار آن پرداخت شد که همین امر سبب توسعه و عملکرد بهتر صندوق ها شده است. در حال حاضر تسهیلات اعطایی به هر صندوق ۵۰ میلیون تومان است که میان زنان عضو تقسیم می‌شود. باز پرداخت معمولاً به صورت چهار ساله با بهره ۶ درصد است (سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی، ۱۴۰۰). متوسط اعضای هر صندوق ۲۵ نفر که در برخی روستاها فقط با یک صندوق و برخی با تعداد بیشتر تشکیل شده‌است. در منطقه مورد مطالعه یعنی دهستان پیوه ژن از شهرستان مشهد، جمعاً ۲۰ صندوق اعتبارات خرد با ۴۲۵ نفر عضو در ۷ روستای دهستان ایجاد شده است. هدف این تحقیق بررسی اثرات صندوق های اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی زنان روستایی این دهستان است.

۲. مبانی نظری تحقیق

توانمند سازی اقتصادی زنان روستایی

بر اساس تعریف سازمان ملل، توانمندسازی اقتصادی فرآیندی است برای کنترل دارایی‌ها و منابع خانواده، مالکیت دارایی‌ها، بهانه‌ای برای اشتغال و دسترسی به بازارها و نمایندگی در نقش تصمیم‌گیر اقتصادی. با توانمندسازی اقتصادی، زنان به استقلال مالی دست یافته و امکان عضویت در نیروی کار و فرصت برابری برای به دست آوردن موقعیت‌های قدرت اقتصادی را کسب می‌کنند (دهر، ۲۰۲۱، ص. ۱۴۰). توانمندسازی زنان روستایی همچون مفهوم کلی توانمندسازی به معنای مقابله با وضعیت بی قدرتی زنان روستایی است. این مفهوم به تدارک و تسلط بیشتر بر منابع و کسب منافع برای زنان روستایی اطلاق می‌شود. در طی این فرآیند زنان روستایی برای غلبه بر موانع پیشرفت، فعالیت‌هایی انجام می‌دهند که باعث تسلط آنها در تعیین سرنوشت

خود و غلبه بر نابرابری بنیانی شده و موجب می‌گردد که برای انجام برخی کارها توانایی پیدا کنند که این امر به رفع تبعیض میان زنان و مردان شده و در مقابله با تبعیض‌های جنسیتی در جامعه مؤثر واقع می‌شود (عربخانی، سید میرزایی و کلدی، ۱۳۹۸، ص. ۹۶، واقف، ۱۳۹۴، ص. ۱۳). در واقع توانمندسازی اقتصادی زنان یعنی گسترش کنترل آنان بر کل فرایندهای اقتصادی و نه فقط اجرای برخی از امور تولیدی. بر این اساس زنان باید امکان پرورش و استفاده از خلاقیت‌ها و توانایی‌های خود را داشته باشند. هرچه زنان توانمندتر شوند بر میزان نقش آنان در اقتصاد خانوار و امکانات رفاهی و به تبع در اقتصاد و توسعه روستایی و کشور افزوده می‌شود و می‌توانند در آینده نقش موثرتری در کنار مردان ایفا کنند (روشن نیا، خادمی، کردی و صلحی فام اصل، ۱۳۹۴، ص. ۹۰). فعالیت‌های تولیدی زنان گذشته از بهبود وضعیت و آثار مثبت مادی و معنوی برای خود آنان از طریق کسب درآمد و ایجاد استقلال، موجب بهبود وضعیت خانوادگی و فرزندان آنان نیز می‌شود. برخوردارگی از توانمندی شغلی و مشارکت زنان در عرصه اقتصادی، نقش آنها را در تصمیم‌گیری‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی افزایش می‌دهد. مهمترین مزیت این توانمندسازی، بهبود وضعیت اقتصادی زنان و رهایی آنان از فقر است (صیده، اشراقی سامانی و پورسعید، ۱۳۹۶، ص. ۱۱). باتا^۱ برای توانمندسازی اقتصادی زنان سه رهیافت «کارآفرینی»، «حمایتی» و «فقرزدایی» ارائه کرده است. در رهیافت «کارآفرینی»، دسترسی به اعتبار برای زنان با توان کارآفرینی امکان پذیر می‌شود. ایجاد اشتغال برای خود یا فرصت‌های شغلی برای دیگران و نیز درآمدزایی از اهداف این رهیافت است. زنانی که بدین ترتیب به اعتبار دسترسی می‌یابند به فعالان اقتصادی تبدیل می‌شوند. در رهیافت «حمایتی»، دسترسی به اعتبار لزوماً به معنای کار مولد نیست بلکه با هدف کاهش فقر و تامین حداقل‌ها در حدی فراهم می‌شود که زنان فقیر توان باز پرداخت آن را داشته باشند. رهیافت «فقرزدایی» بیشتر از سوی سازمان‌های غیردولتی بکاررفته و اعتبارات خرد بصورت برنامه توسعه یکپارچه در نظر گرفته می‌شود و کمک اصلی برای فقرزدایی و نهادینه شدن توسعه محلی پایدار است (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۷).

صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی

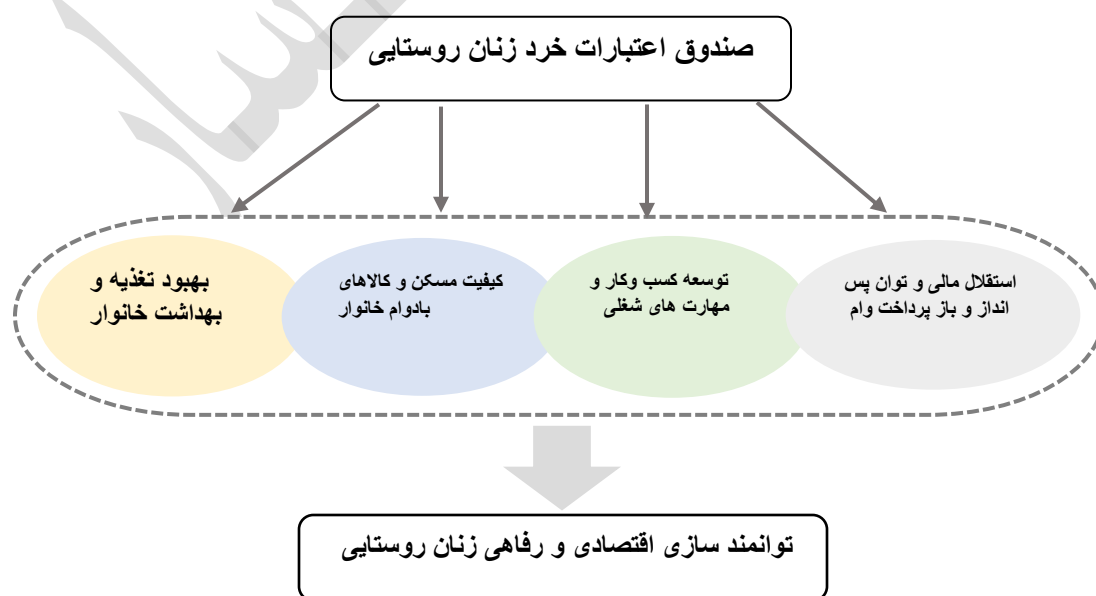
کلمه اعتبار معانی زیادی دارد ولی از نظر اقتصادی عبارت است از انتقال موقتی قدرت خرید، از فرد حقیقی یا حقوقی به فرد دیگری که دارای کارایی و مدیریت لازم جهت انجام فعالیت تولیدی می‌باشد ولی فاقد سرمایه

^۱Hatem bata

است (شجاع، ۱۳۹۵: ۱۶). کلمات موجود در عبارت «اعتبارات خرد» به دو مفهوم اساسی اشاره می‌کند که ناشی از دیدگاه حاکم بر رهیافت است. اولین کلمه؛ یعنی اعتبارات به محیط روستایی اشاره می‌کند به این منظور که عدم دسترسی بخش وسیعی از روستاییان به منابع رسمی از مشکلات عمده آن است و در طراحی نظام اعتبارات خرد تلاش می‌شود موانع دسترسی خانوارهای فقیر به منابع اعتباری کاهش یافته و کارایی این بازارها افزایش یابد. دومین کلمه؛ یعنی «خرد» بر ناکارایی توسعه به شیوه اقتصاددانان کلاسیک تأکید دارد. تأکید بر مفهوم «خرد» به مفهوم تجدید نظر در توصیه‌های اقتصاد بازار در توسعه جوامع روستایی است. فعالیت در مقیاس کوچک و خرد و در چارچوب بازارهای محلی با هدف تأمین معیشت خانوارها با حداقل پیوند به اقتصاد ملی و یا اقتصاد بین‌المللی است. تأمین مالی خرد، شیوه‌ای از تأمین مالی است که همواره از آن به صورت ابزاری برای مبارزه با فقر و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای نام برده می‌شود. در این شیوه، افراد فقیر تأمین مالی می‌شوند تا بتوانند درآمد مختصر خود را افزایش دهند و امنیت مالی بیشتری برای خانواده فراهم سازند. با توجه به اینکه این شیوه تأمین مالی به منظور فقرزدایی صورت می‌گیرد، شرایطی متفاوت از شرایط تأمین مالی موجود، شیوه‌های دیگر را می‌طلبد (عرب‌مازار و معتمد، ۱۳۸۲). بانک توسعه آسیا نیز تأمین مالی خرد را فراهم‌سازی دامنه گسترده‌ای از خدمات مالی مانند سپرده‌ها، وام‌ها، خدمات پرداختی، انتقال پول و بیمه برای فقیران و خانوارهای کم‌درآمد و بنگاه‌های کوچک آن‌ها تعریف کرده است (Asia Development Bank, 2000). اعتبارات خرد با پرداخت وام‌های کوچک و ارائه انواع خدمات مالی و بانکی از طریق پس‌اندازهای اعضای این باور را در خانواده‌های کم‌درآمد و فقیر ایجاد می‌کند که با دسترسی به این خدمات، درآمد آنها افزایش خواهد یافت و آنها می‌توانند در برابر موانع و مشکلات غیرمنتظره از خود محافظت کنند و سطح زندگی کنونی خویش را بهبود بخشند و برای تغذیه، مسکن و آموزش فرزندان سرمایه‌گذاری نمایند. دست‌یابی به این شرایط در زمره اصلی‌ترین اهداف برنامه توسعه هزاره سوم، یعنی ریشه‌کنی فقر مطلق از جوامع بشری است. مشتریان منابع مالی خرد را اغلب زنان سرپرست خانوار، مستمری‌بگیران، افراد بی‌خانمان، کارگران، کشاورزان کوچک و کارآفرینان خرد تشکیل می‌دهند. این افراد به چهار گروه فقیر، بسیار فقیر، نسبتاً فقیر و غیرآسیب‌پذیر طبقه‌بندی می‌شوند (شجاع، ۱۳۹۵: ۱۹). اعتبارات خرد در کاهش فقر، به ویژه به دو دلیل اهمیت دارند، یکی آن‌که معمولاً اعتبارات بانکی به خصوص در کشورهای در حال توسعه به دلایل مختلف نصیب افراد فقیر نمی‌شود و دیگر آنکه عواملی مثل وجود قدرت‌های انحصاری و یا بالابودن نرخ بهره

باعث شده است که منابع مالی غیر رسمی نیز نتوانند اعتبارات را در اختیار قشر فقیر جامعه قرار دهند (فکور، ۱۳۹۷: ۲۷). بنابراین از جمله سیاست‌هایی که در بیشتر کشورها، توانمندی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی و فقیر را به همراه داشته، اجرای برنامه‌های اعتبارات خرد و تامین صندوق‌های اعتبارات خرد زنان است (صالحی، رحیمیان و غلامرضایی، ۱۳۹۶، ص. ۵۸). اعتبارات خرد با نفوذ در ابعاد مختلف زندگی زنان کمک به بهبود زندگی بسیاری از آنها، در دو دهه اخیر جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است و به این دلیل مورد استقبال قرار گرفته‌اند که عمدتاً در قالب گروه‌های داوطلب و بدون نیاز به ضامن یا وثیقه به زنان واگذار می‌شود. کاهش فقر، افزایش پس انداز، کارآفرینی، بهبود وضعیت مسکن و ... از جمله تاثیراتی است که صندوق اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی داشته است (سامیان و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۴۸). البته اعتبارات خرد، تنها به منظور کاهش فقر و پایداری مالی مورد توجه قرار نگرفته است، بلکه دارای ساختار حلزونی شکل و قدرتمندی است که از طریق نشانه رفتن اهداف برابری جنسی، سبب توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و افزایش رفاه زنان می‌شود (قدیری معصوم و احمدی، ۱۳۹۴، ص. ۷۶۲).

بنابراین به لحاظ تئوریک این پژوهش متکی به نظری باتا است که دسترسی به اعتبارات خرد در توسعه کسب و کارهای کوچک، درآمد زایی، استقلال مالی و افزایش توان پس انداز، بهبود وضعیت مسکن، تغذیه و سلامت خانوار موثر می‌داند. شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد که صندوق اعتبارات خرد بعنوان متغیر مستقل بر توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی بعنوان متغیر وابسته موثر است.

۳. پیشینه تحقیق

اسکولر و هاشمی (۱۹۹۴) در بررسی «برنامه اعتباری و توانمندسازی زنان در روستاهای بنگلادش» به این نتیجه رسیدند که برنامه اعتباری علاوه بر امنیت اقتصادی، باعث افزایش میزان مشارکت و توانمندی اجتماعی زنان نیز شده است. اسکار لاتوس (۲۰۰۴) در پژوهشی به نقش اعتبارات خرد در کاهش شکاف جنسیتی در نیکاراگوئه به این نتیجه رسید که توانمندسازی زنان روستایی به برابری جنسیتی و بهبود اقتصاد خانوار و رفاه زنان منجر می شود از این رو قرار دادن سرمایه در اختیار زنان برای فعالیت های درآمدزا در توانمندسازی و بهبود کیفیت زندگی آنها موثر است. هوگ و ایتوهارا (۲۰۰۹) در «بررسی اعتبارات خرد در بنگلادش» گرچه به اثرات موفقیت آمیز صندوق اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی پرداخته اند اما از ابعاد توانمندسازی اجتماعی و خانوادگی غافل شده اند. سواپن و والتین (۲۰۰۷) در پژوهشی تاثیر مثبت صندوق اعتبارات خرد را در توانمندسازی زنان اذعان داشته و به این نتیجه رسیدند اگر زنان نیز مانند مردان به اعتبارات دسترسی داشته باشند، آنها هم می توانند به موقعیت هایی همانند مردان دست یابند و امکان رشد فردی و اجتماعی پیدا کنند. رحمان و همکاران (۲۰۰۹) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که صندوق اعتبارات خرد نتوانسته زنان روستایی را توانمند سازد، آنها با مطالعه دو گروه افراد عضو و غیر عضو دریافتند که توانمندی هر دو گروه در یک سطح بوده و تفاوتی در میزان توانمندی آنها به چشم نمی خورد. اما همین محققان در پژوهش دیگری با عنوان «نقش نهاد های خرد مالی در توانمندسازی زنان در پاکستان» در سال ۲۰۱۵ به این نتایج رسیدند که اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان موثر بوده و عواملی چون سن، میزان تحصیلات، وضعیت تاهل و نوع خانواده از عوامل مهم تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان هستند. اختر و چنگ (2020) در مقاله «ابتکارات توانمندسازی پایدار در میان زنان روستایی از طریق وام های خرد در بنگلادش» دریافتند که اعتبارات خرد تاثیر زیادی در افزایش مشارکت و بهبود استانداردهای زندگی زنان دارد.

در پژوهش های داخلی نیز به نتایج یافته های محققانی که اثرات اعتبارات را بر بعد اقتصادی توانمندسازی زنان روستایی مطالعه کرده اند، اشاره می شود از جمله فرضی زاده (1393) در بررسی «آثار صندوق اعتبارات

خرد بر رشد توانمندی زنان روستایی»، به کاستی‌های این صندوق توجه کرده و عواملی از جمله، عدم بررسی اولیه برای آگاهی از موانع رشد توانمندی زنان و تاکید صرف بر پرداخت اعتبارات، اطلاع رسانی به عده ای معدود، عدم شناسایی فقرای واقعی، عدم تطابق روبه صندوق با عرف و شرایط بومی روستا را برشمرده است. کیخواه و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان شوش» دریافتند که بین توانمندی اقتصادی اعضا و مدت عضویت و تعداد وام‌ها، تفاوت آماری معنی‌دار مثبتی وجود دارد. مظفری و ضیائی (1396) در مقاله «بررسی اثرات صندوق اعتبارات مالی خرد بر میزان توانمندسازی مدیریتی زنان روستایی در منطقه الموت» به این نتیجه رسیدند که بودن یا نبودن سرپرست خانوار، تأثیری بر توانمندسازی زنان روستایی ندارد ولی نتایج تحلیل رگرسیونی چندگانه نشان داد متغیرهای موثر و معنی‌دار یعنی شناخت وضعیت روستا، روحیه کارآفرینی، استقلال مالی، روحیه خودباوری و اعتماد به نفس و زمینه سازی اشتغالات جدید، حدود ۵۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی «توانمندسازی زنان روستایی منطقه الموت را از طریق اعتبارات مالی خرد» توضیح می‌دهند. بازیاری و خسروی پور (1398) در مقاله «نقش صندوق اعتبارات خرد در کارآفرینی زنان روستایی» به این نتیجه رسیدند که صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی در زندگی آنان تاثیر مثبت داشته و اعتبارات خرد به عنوان یکی از ابزارهای توسعه اقتصادی برای زنان فقیر جامعه روستایی به لحاظ بینه مالی بسیار اهمیت دارد. مقدس فریمانی و همکاران (1399)، در مقاله «بررسی توانمندی اقتصادی-اجتماعی زنان روستایی و عوامل موثر بر آن؛ مورد مطالعه: اعضای صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی استان زنجان»، مهم ترین مولفه های موثر بر توانمندی اقتصادی زنان را در پنج عامل: تعامل با محیط اجتماعی، توانمندی ذهنی و مالی، آموزش و ارتباطات اجتماعی، مشارکت خانگی و اقتصادی و آزادی و اختیار عمل، دانسته اند و به این نتیجه رسیدند که جامعه با مشارکت اقتصادی آنها باید همراه باشد تا زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی لازم برای توانمندی زنان روستایی فراهم شود.

از زمان اجرای برنامه های صندوق‌های اعتبارات خرد برای توانمندسازی زنان روستایی، محققان خارجی و داخلی نسبتاً زیادی به مطالعه اثرات و نقش این صندوق‌ها پرداخته‌اند ولی نتایج بدست آمده حاکی از تفاوت های ضد و نقیض اثرات آنها در مناطق مختلف است به گونه ایی که برخی به نتایج آثار مثبت و برخی به بی اثر

بودن اعتبارات خرد بر توانمندسازی زنان رسیدند. لذا ضرورت داشت به پیشنهاد کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی استان خراسان رضوی این تحقیق در دهستان پیوهژن شهرستان مشهد به عنوان نمونه، مطالعه شود تا اثرگذاری اعتبارات خرد در منطقه مورد شناسایی و ارزیابی قرارگیرد و پیشنهادهایی جهت اثربخشی بیشتر اعتبارات ارائه شود.

۴. روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر جمع آوری داده‌ها از نوع توصیفی تحلیلی و پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق را کلیه زنان روستایی عضو صندوق اعتبارات خرد دهستان پیوه ژن (بخش احمد آباد شهرستان مشهد) تشکیل می‌دهد که شامل ۴۲۵ نفر و همگی عضو ۱۷ صندوق اعتبارات خرد ۷ روستای این دهستان هستند. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران و با ضریب خطای ۰/۰۶ استفاده شد که تعداد ۱۶۴ نفر ($n=164$) بدست آمد. بنا به نسبت سهم هر روستا تعداد نمونه‌ها مشخص شد (جدول ۱). در این پژوهش از پرسشنامه برای گرد آوری داده‌ها در دو بخش سوالات باز و بسته و طیفی استفاده شد: بخش اول شامل ۹ سوال که مربوط به ویژگی‌های فردی و شغلی زنان عضو است و بخش دوم به بررسی اثرات اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی اختصاص یافته است. در بعد اقتصادی از دو شاخص «کسب درآمد و استقلال مالی» با ۴ گویه و «کسب مهارت‌های شغلی و ایجاد کسب و کارهای جدید» با ۵ گویه در قالب طیف پنج گزینه ای لیکرت (از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) استفاده شد. در بعد رفاهی نیز از شاخص‌های «کیفیت مسکن و کالاهای بادوام» و «وضعیت تغذیه و بهداشت و سلامت خانوار» هر یک با ۳ گویه و در قالب طیف پنج گزینه ای لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفت. برای تجزیه تحلیل داده‌ها، از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی (آزمون تی تک نمونه ای و دو نمونه مستقل و کای اسکوئر) استفاده شد. پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ انجام شد و مقدار کلی آن ۰/۸۷ بدست آمد که در حد بالا و پذیرفتنی است (جدول ۲).

جدول ۱. تعداد صندوق‌های اعتبارات خرد، تعداد اعضاء و حجم نمونه در روستاهای دهستان پیوه ژن

نام آبادی	تعداد کل جمعیت	تعداد زنان	تعداد خانوار	تعداد صندوق	تعداد زنان عضو	حجم نمونه
درخت سفیدار	۲۰۸	۱۰۷	۶۸	۱	۲۵	۱۰

رباط سفید	۲۰۶۸	۱۰۱۴	۶۳۹	۶	۱۵۰	۵۹
امام تقی	۹۲۴	۳۹۹	۱۹۹	۳	۷۵	۲۸
بازه حور	۱۲۷۹	۶۶۵	۴۵۲	۳	۷۵	۲۸
پیوه ژن	۷۳۳	۳۶۰	۲۸۷	۲	۵۰	۱۹
سلطان آباد نمک	۲۱۱۲	۱۰۲۸	۶۰۲	۱	۲۵	۱۰
سیرزار	۱۳۹	۷۱	۵۷	۱	۲۵	۱۰
جمع	۱۱۲۱۹	۵۵۴۵	۳۵۰۶	۱۷	۴۲۵	۱۶۴

مأخذ: صندوق کار آفرینی امید و دهیاری ها، ۱۴۰۱.

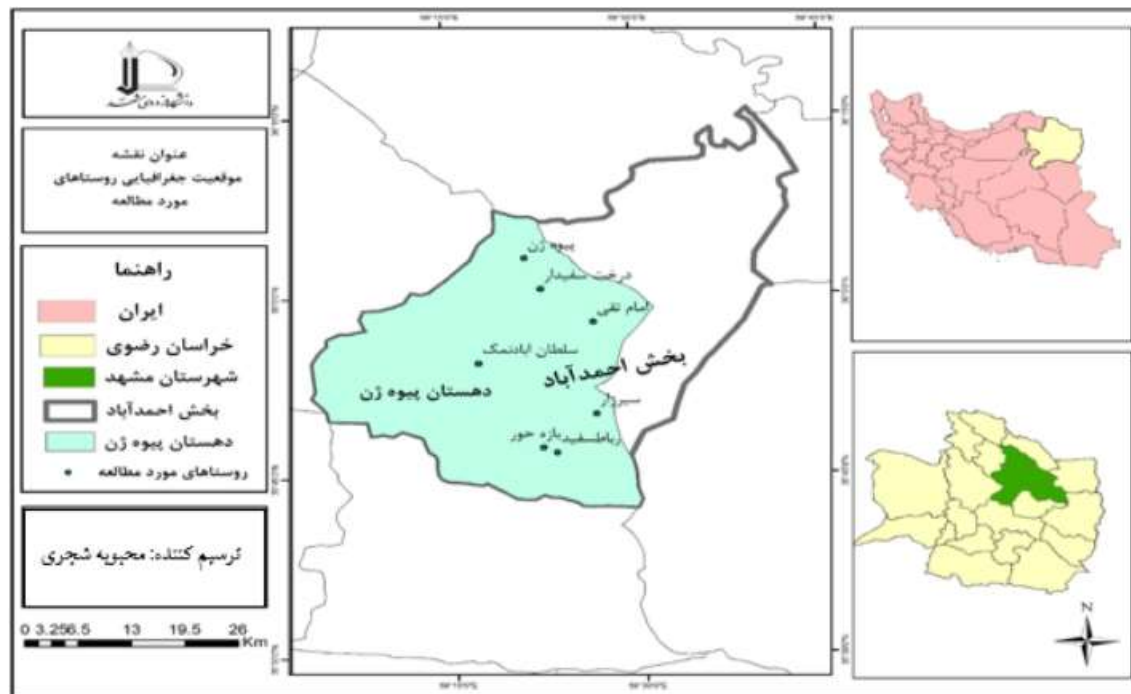
جدول ۲: سنجش پایایی پرسشنامه

پایایی	مقدار آلفا
توانمند سازی	۰/۸۷
توانمند سازی اقتصادی	۰/۸۹
توانمند سازی رفاهی	۰/۷۹

۵. معرفی منطقه مورد مطالعه

پیوه ژن از دو کلمه ترکیبی به نام پایاب + ژن تشکیل شده که به معنای چشمه و ژن یا زن در ایران باستان بوده است (باستانی پاریزی، ۱۳۹۹، ص. ۲۷۰). براساس آخرین تقسیمات کشوری و استانی، این دهستان در بخش احمدآباد و در جنوب غربی شهرستان مشهد واقع شده است که از دو دهستان سرجام و پیوه ژن تشکیل می-شود. از مجموع ۸۳ آبادی دهستان، طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، تعداد ۲۶ آبادی دارای سکنه است که در مجموع ۲۰۵۸۹ نفر جمعیت و ۶۴۳۳ خانوار دارد. مساحت کل بخش حدود ۱۵۹۶/۱ کیلومتر مربع که ۹۳۵/۶ کیلومتر مربع آن (۵۸,۶ درصد) سهم دهستان پیوه ژن است. این دهستان از شمال به شهرستان طرقبه شاندیز، از شرق به شهرستان فریمان و دهستان سرجام، از جنوب به شهرستان تربت حیدریه و از غرب به شهرستان نیشابور محدود می شود. لازم به ذکر است که در کل استان خراسان رضوی تا سال ۱۴۰۰ بالغ بر ۲۵۶ صندوق در برخی از روستاهای آن ایجاد گردید که با مشورت کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی

استان، دهستان پیوه ژن بعنوان نمونه انتخاب شد تا اثرات صندوق اعتبارات خرد بر توانمند سازی زنان روستایی عضو مورد ارزیابی قرار گیرد. شکل ۱ موقعیت روستاهای دهستان پیوه ژن که صندوق اعتبارات خرد در آنها تاسیس شده را نشان می‌دهد.

شکل ۱- موقعیت دهستان پیوه ژن و روستاهای مورد مطالعه

۶. یافته های تحقیق

ویژگی‌های فردی پاسخگویان: نتایج حاکی از آن است که به لحاظ سنی اکثریت پاسخگویان حجم نمونه (n=164) با فراوانی ۹۹ نفر در گروه سنی ۳۰ تا ۴۹ سال (۶۰,۴ درصد) و اکثریت با فراوانی ۱۴۶ نفر (۸۷/۸ درصد) متأهل هستند. همچنین اکثریت آنان با فراوانی ۱۴۳ نفر (۹۲,۶ درصد) سرپرست خانوار نبوده و فقط ۷/۴ درصد سرپرست بودند. تعداد افراد خانوار اکثریت پاسخگویان با فراوانی ۸۱ نفر (۴۹,۴ درصد) در گروه ۳ تا ۴ نفر و سپس ۵ تا ۶ نفر (با ۳۴ درصد) قرار داشتند. به لحاظ میزان تحصیلات، اکثریت با فراوانی ۵۲ نفر (۳۲ درصد) دارای سواد راهنمایی و سپس دیپلمه‌ها با فراوانی ۴۸ نفر (۲۹,۳ درصد). ۲۵ درصد

نیز سواد ابتدایی و فقط ۵ درصد تحصیلات عالیه داشتند. اغلب پاسخگویان عضویت سه ساله دارند یعنی ۱۳۳ نفر (۸۱,۱ درصد) در سال ۱۳۹۹ به عضویت صندوق اعتبارات خرد درآمدند و بقیه در سالهای ۱۳۹۸ و ۱۴۰۰. ضمناً ۷۲ درصد آنان (۱۱۸ نفر) در سال ۱۳۹۹ وام از صندوق دریافت کردند.

ویژگی های شغلی پاسخگویان: با مقایسه نتایج جداول ۳ و ۴ آشکار است که عضویت زنان در صندوق اعتبارات خرد، تغییراتی در تنوع مشاغل آنان ایجاد شده است، به طوری که قبل از عضویت ۶۰,۴۷ درصد خود را خانه دار و یا به برخی فعالیتها چون آرایشگری و غیره اشاره داشتند و نیمی دیگر (۴۵,۷ درصد) کشاورز و دامدار. اما بعد از عضویت و گرفتن وام، کسب و کارهای جدیدی ایجاد کردند به گونه ای که ۳۰,۵ درصد به کسب و کار خیاطی، حدود ۲۲ درصد به پرورش قارچ و گل و گیاه، تولید عرقیات و گیاهان دارویی و بسته بندی حبوبات و خشک کردن زعفران پرداخته‌اند. و ۳۱ درصد نیز فعالیت‌های تولیدی قبلی را چون دامداری توسعه دادند.

جدول ۳. فعالیت های اقتصادی زنان قبل از عضویت در صندوق

نوع فعالیت	فراوانی	درصد
دامداری	۴۱	۲۵
کشاورزی	۳۴	۲۰,۷
باغداری	۷	۴,۳
قالیافی	۴	۲,۴
سایر(خانه‌داری، آرایشگری،..)	۷۸	۴۷,۶
مجموع	۱۶۴	۱۰۰

جدول ۴. فعالیت های اقتصادی زنان بعد از عضویت در صندوق

دامداری	۵۲	۳۱,۷
خیاطی	۵۰	۳۰,۵
کشاورزی	۱۹	۱۱,۶
مغازه داری	۶	۳,۷
پرورش قارچ	۶	۳,۷
پرورش گل و گیاه	۶	۳,۷
قالیافی	۵	۳

باغداری	۳	۱.۸
سایر(عرقیجات، گیاهان دارویی، بسته بندی حبوبات و زعفران)	۱۷	۱۰.۸
مجموع	۱۶۴	۱۰۰

بررسی تاثیر اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان عضو : به منظور شناخت تاثیر عضویت زنان در صندوق اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی منطقه مورد مطالعه از ۱۵ گویه به شرح جدول ۵ استفاده شد و نظرات پاسخگویان در طیف لیکرت مورد ارزیابی قرار گرفت. مهمترین نتایج بدست آمده به تفکیک دو بعد به شرح زیر است:

الف-بعد اقتصادی : جهت ارزیابی تاثیر اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی زنان از دو شاخص « استقلال مالی و پس انداز» و «کسب مهارت های شغلی و ایجاد کسب و کار جدید» با ۹ گویه استفاده شد. نتایج نشان می دهد که میانگین ارزیابی همه گویه ها کمتر از میانه نظری ۳ و لذا در حد کمی موثر بوده است. اما در این میان، گویه «تاثیر عضویت در صندوق اعتبارات خرد بر افزایش اطلاعات و مهارت های شغلی زنان» با میانگین ۲/۴۹، ارزیابی بهتری شده است، هرچند مهارت های شغلی کسب شده منجر به ایجاد درآمد چندانی نشده است به طوری که همچنان مجبورند محصولات تولیدی کشاورزی و دامداری و غیره خود را جهت تامین مخارج زندگی پیش فروش کنند از این رو کمترین ارزیابی با میانگین 1.74 به این گویه تعلق گرفته است.

ب- بعد رفاهی: جهت ارزیابی تاثیر عضویت زنان در صندوق اعتبارات خرد بر بعد رفاهی خانوار نیز از دو شاخص « کیفیت مسکن و کالاهای بادوام» و «وضعیت تغذیه و بهداشت و سلامت خانوار»، با 6 گویه استفاده شد. نتایج نشان داد، عضویت زنان در صندوق اعتبارات خرد تاثیر خیلی کمی بر بعدرفاهی خانوار داشته است ولی مقایسه نتایج این دو شاخص نشان می دهد، تاثیر اعتبارات در «وضعیت تغذیه خانوار و مصرف مواد پروتئینی (گوشت و لبنیات)» با 1.90 کمی بهتر از اثر گذاری بر کیفیت مسکن و کالاهای بادوام ارزیابی شده است. زیرا اصولاً زنان به دلیل مسئولیتی که در قبال سلامت فرزندان و خانواده دارند، همان درآمد اندک

خود را صرف تامین خوراک و نیازهای اولیه خانوار می‌کنند. کمترین تاثیر و ارزیابی با میانگین 1/46 به «خرید وسایل خانه و کالاهای بادوم مانند تلویزیون و یخچال و مبلمان» مربوط می‌شود که درآمد های کم ناشی از کسب و کارهای جدید کفاف تهیه کالاهای بادوام را نمی‌کند و لذا تاثیرش خیلی کم ارزیابی شده‌است. طبق نتایج جدول 5، مقدار سطح معناداری (sig) که باآزمون کای اسکوئر بدست آمده در تمامی گویه ها صفر را نشان می‌دهد و حاکی از وجود تفاوت معناداری میان فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار است.

جدول 5. ارزیابی اثرات عضویت زنان روستایی در صندوق اعتبارات خرد و گرفتن وام بر توانمند سازی آنان

شاخص	گویه	فراوانی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	sig	
بازپرداخت وام استقلال مالی، پس انداز و توان	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه اندازه بر ایجاد کار جدید شما مؤثر بوده است؟	تعداد	۵۵	۳۸	۵۲	۱۷	۲	۲,۲۲	۰,۰۰۰	
		درصد	۳۳,۵	۲۳,۲	۳۱,۷	۱۰,۴	۱,۲			
	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه اندازه سبب کسب درآمد و استقلال مالی شما شده	تعداد	۵۹	۳۹	۴۷	۱۸	۱	۲,۱۶	۰,۰۰۰	
		درصد	۳۶,۰	۲۳,۸	۲۸,۷	۱۱,۰	۰,۶			
	عضویت در صندوق و گرفتن وام به چه میزان در رفع مایحتاج خانوار مؤثر بوده است؟	تعداد	۵۲	۶۲	۳۹	۷	۴	۲,۰۷	۰,۰۰۰	
		درصد	۳۱,۷	۳۷,۸	۲۳,۸	۴,۳	۲,۴			
	میزان توانایی شما در بازپرداخت وام در چه حدودی است؟	تعداد	۶۱	۳۰	۶۶	۴	۳	۲,۱۳	۰,۰۰۰	
		درصد	۳۷,۲	۱۸,۳	۴۰,۲	۲,۴	۱,۸			
	کسب مهارت‌های شغلی و کسب و کار جدید	عضویت در صندوق و گرفتن وام به چه میزان در مهارت های شغلی شما مؤثر بوده ؟	تعداد	۴۳	۲۹	۶۳	۲۶	۳	۲,۴۹	۰,۰۰۰
			درصد	۲۶,۲	۱۷,۷	۳۸,۴	۱۵,۹	۱,۸		
		عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه میزان در ایجاد شغل جدید مؤثر بوده است؟	تعداد	۴۹	۳۶	۵۲	۲۵	۲	۲,۳۵	۰,۰۰۰
			درصد	۲۹,۹	۲۲,۰	۳۱,۷	۱۵,۲	۱,۲		
عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه اندازه در گسترش مشاغل قبلی شما مؤثر بوده ؟		تعداد	۷۶	۴۰	۳۴	۱۲	۲	۱,۹۲	۰,۰۰۰	
		درصد	۴۶,۳	۲۴,۴	۲۰,۷	۷,۳	۱,۲			
عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه اندازه در کاهش پیش‌فروش محصولات مؤثر بوده ؟		تعداد	۷۸	۵۷	۲۴	۳	۲	۱,۷۴	۰,۰۰۰	
		درصد	۴۷,۶	۳۴,۸	۱۴,۶	۱,۸	۱,۲			

۰,۰۰۰	۲,۲۱	۲	۱۶	۴۵	۵۴	۴۷	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه میزان سبب تنوع درآمدی خانوار شده است؟	کیفیت مسکن و کالاهای بادوام	
		۱.۲	۹.۸	۲۷.۴	۳۲.۹	۲۸.۷	درصد			
۰,۰۰۰	۱,۵۶	۲	۲	۱۸	۴۳	۹۹	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام به چه میزانی در بهبود مسکن شما مؤثر بوده؟		
		۱.۲	۱.۲	۱۱.۰	۲۶.۲	۶۰.۴	درصد			
۰,۰۰۰	۱,۵۷	۲	۴	۱۲	۵۰	۹۶	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه حدی در بهبود تسهیلات مسکن مؤثر بوده؟		
		۱.۲	۲.۴	۷.۳	۳۰.۵	۵۸.۵	درصد			
۰,۰۰۰	۱,۴۶	۱	۱	۱۵	۳۹	۱۰۸	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام به چه میزان در خرید وسایل خانه تأثیر داشته؟		
		۰.۶	۰.۶	۹.۱	۲۳.۸	۶۵.۹	درصد			
۰,۰۰۰	۱,۹۲	۱	۱۱	۲۳	۶۸	۶۱	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه اندازه در تغذیه خانوار و مصرف مواد پروتئینی مؤثر بوده؟		تغذیه، بهداشت و سلامت خانوار
		۰.۶	۶.۷	۱۴.۰	۴۱.۵	۳۷.۲	درصد			
۰,۰۰۰	۱,۷۸	۰	۵	۳۱	۵۱	۷۷	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه حد در بهبود بهداشت و سلامت خانوار تأثیر داشته؟		
		۰	۳.۰	۱۸.۹	۳۱.۱	۴۷.۰	درصد			
۰,۰۰۰	۱,۹۰	۲	۳	۴۰	۵۱	۶۸	تعداد	عضویت در صندوق و گرفتن وام تا چه حد در دسترسی به خدمات بهداشتی درمانی مؤثر بوده؟		
		۱.۲	۱.۸	۲۴.۴	۳۱.۱	۴۱.۵	درصد			

آنجایی که قبل از هر آزمونی می بایست نرمال بودن شاخص های پژوهش انجام گیرد، لذا این بررسی انجام گرفت و از روش چولگی و کشیدگی استفاده شد. طبق نتایج جدول ۶، نرمال بودن متغیرها و شاخص ها تایید گردید و بنابراین از آزمون پارامتریک t تک نمونه ای استفاده شد.

جدول ۶. بررسی نرمال بودن شاخص های پژوهش

ردیف	شاخص	میانگین	انحراف معیار	چولگی		کشیدگی		نتیجه
				خطا	ضریب	خطا	ضریب	
۱	استقلال مالی، توان پس انداز و بازپرداخت وام	۲.۱۵	۰.۸۸	۰.۱۹۰	۰.۲۹۱	۰.۳۷۷	-۰.۷۰۳	نرمال
۲	کسب مهارت های شغلی و کسب و کار جدید	۲.۱۴	۰.۸۰	۰.۱۹۰	۰.۱۳۵	۰.۳۷۷	-۰.۹۷۱	نرمال
۵	کیفیت مسکن و کالاهای بادوام	۱.۵۳	۰.۶۵	۰.۱۹۰	۱.۵۶۱	۰.۳۷۷	۱.۹۱۵	نرمال
۶	وضعیت تغذیه، بهداشت و سلامت خانوار	۱.۸۶	۰.۶۹	۰.۱۹۰	۰.۷۱۸	۰.۳۷۷	۰.۵۵۵	نرمال

برای جوابگویی به پرسش تحقیق یعنی میزان تاثیر اعتبارات خرد بر توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی، با توجه به نرمال بودن شاخص‌های پژوهش، از آزمون تی تک نمونه ای با اطمینان ۰/۹۹ درصد و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ استفاده شد که نتایج آن (مطابق جدول ۷) نشان می‌دهد، مقدار sig (سطح معناداری) در هر دو بعد اقتصادی و رفاهی برابر با صفر و تفاوت معنادار کمتری بین میانگین مفروض آزمون (عدد ۳) با میانگین واقعی وجود دارد. بنابراین عضویت زنان در صندوق اعتبارات خرد و دریافت وام تاثیر کمی (۲/۱۵) بر بعد اقتصادی و تاثیر خیلی کمتری (۱/۷) بر بعد رفاهی داشته است.

جدول ۷ مقایسه میانگین توانمند سازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی

نتیجه	میانۀ نظری = ۳						مقایسه ابعاد پژوهش	
	ضریب اطمینان ۹۵٪		اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t		میانگین
	کران بالا	کران پایین						
کمتر از حد متوسط	-۰.۷۲۸	-۰.۹۷۲۶	-۰.۸۵۰	۰.۰۰۰	۱۶۳	-۱۳.۷۲۹	۲.۱۵۰	بعد اقتصادی
کمتر از حد متوسط	-۱.۲۰۶۳	-۱.۳۹۱۳	-۱.۲۹۹	۰.۰۰۰	۱۶۳	-۲۷.۷۳۱	۱.۷۰۱	بعد رفاهی

ماخذ: یافته های پژوهش ۱۴۰۱

همچنین مطابق جدول ۸ که مقدار sig (سطح معناداری) در تمامی شاخص‌های توانمندسازی برابر با صفر است و نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین میانگین مفروض آزمون که برابر با عدد ۳ است با میانگین واقعی شاخص‌ها وجود دارد. مقایسه میانگین شاخص‌ها نشان می‌دهد که عضویت در صندوق و دریافت وام تاثیر کمی بر شاخص‌های «استقلال مالی و پس انداز و بازپرداخت وام» با میانگین ۲,۱۵ و «کسب مهارت‌های شغلی و کسب و کار جدید» با میانگین ۲,۱۴ داشته است. در بعد رفاهی، کمترین تاثیر را بر شاخص «کیفیت مسکن و کالاهای بادوام» با میانگین ۱,۵۳ گذاشته است. بنابراین عضویت در صندوق و دریافت اعتبارات خرد در کل تاثیر کمی بر شاخص‌های مختلف توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی منطقه داشته است.

جدول ۸. مقایسه میانگین شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی

شاخص‌های پژوهش	میانۀ نظری = ۳							نتیجه
	میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	ضریب اطمینان ۹۵٪		
						کران پایین	کران بالا	
استقلال مالی و پس انداز و بازپرداخت وام	2.151	-12.358	163	0.000	-0.849	-0.9848	-0.7134	کمتر از حد متوسط نظری
کسب مهارت‌های شغلی و کسب و کار جدید	2.149	-13.556	163	0.000	-0.851	-0.9752	-0.7272	کمتر از حد متوسط نظری
کیفیت مسکن و کالاهای بادوام	1.535	-28.746	163	0.000	-1.465	-1.5661	-1.3648	کمتر از حد متوسط نظری
وضعیت تغذیه، بهداشت خانوار	1.868	-20.881	163	0.000	-1.132	-1.2392	-1.0251	کمتر از حد متوسط نظری

7. نتیجه گیری و پیشنهادها

امروزه توانمندسازی زنان روستایی یکی از راهبردهای توسعه روستایی است و نظریه پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان دولتی درصدد آنند تا با ارائه راهکارها و روش‌های جدید، از معضلات و مسائلی که گریبان‌گیر زنان روستایی است، بکاهند. در دهستان پیوه ژن شهرستان مشهد از سال 1398 سازمان جهاد کشاورزی و صندوق کارافرینی امید، صندوق اعتبارات خرد با وام‌های کم‌بهره برای زنان روستایی ایجاد کرده است تا راه را برای توانمندسازی آنان و کاهش فقر هموار سازد. اعضا این صندوق‌ها را زنان روستایی و عشایری تشکیل می‌دهند و سرمایه صندوق‌ها متعلق به جامعه محلی (زنان عضو) است. جمعا در ۷ روستای دهستان صندوق اعتبارات خرد ایجاد شده است و تعداد اعضا هر صندوق نیز ۲۵ نفر می‌باشد. از زنان عضو این صندوق‌ها تعداد ۱۶۴ نفر بعنوان نمونه به روش تصادفی ساده انتخاب شدند و مورد پرسشگری قرار گرفتند. دامنه سنی آنان غالبا ۳۱ تا ۵۰ سال، متأهل و از لحاظ تحصیلات اکثرا در سطح راهنمایی و دیپلم بودند. شغل آنان قبل از عضویت در صندوق و گرفتن وام خانه داری، کشاورزی، دامداری، بوده است. اما بعدا با کسب مهارت‌های شغلی، به

مشاغلی چون پرورش قارچ، خیاطی، قالی بافی، تهیه عرقیات و پرورش گیاهان دارویی نیز روی آورده اند. برخی نیز فعالیت های قبلی خود را مانند دامداری توسعه دادند.

طبق نتایج تحقیق، اعتبارات خرد در حد کمی بر شاخص توانمندسازی «استقلال مالی و توان پس انداز و باز پرداخت وام» با میانگین ۲/۱۵ و «کسب مهارت های شغلی و ایجاد کسب و کار» با میانگین ۲/۱۴ تاثیر داشته است. به عبارتی ایجاد صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی به مهمترین اهداف آن یعنی افزایش توان پس انداز، درآمد و استقلال مالی کامل دست نیافته است. یکی از دلایل آن به پایین بودن مبلغ اعتبارات خرد بر می گردد که امکان توسعه کسب و کارهای جدید را که با توجه به تورم تولیدی نیازمند سرمایه بالایی است، فراهم نمی سازد. علاوه بر این به دلیل پایین بودن موجودی سرمایه صندوق و تازه تاسیس بودن آنها (۱۳۹۸) توان پرداخت وام با مبلغ بیشتر و به همه اعضا وجود ندارد و برخی از اعضا بایستی در نوبت دریافت وام قرار بگیرند. از طرف دیگر به دلیل تورم و به دنبال آن افزایش هزینه تولید و همچنین افزایش هزینه خانوار، امکان پس انداز برای اعضا به ندرت فراهم می شود. همچنین محدود بودن بازارهای فروش و ضعف بازاریابی، دلایل دیگر کمی تاثیر اعتبارات خرد بر شاخص های اقتصادی توانمندسازی زنان روستایی منطقه است.

در بعد رفاهی اعتبارات خرد تاثیر خیلی کمتری بر سطح رفاهی اعضای خود داشته است به طوری که تاثیر آن بر «وضعیت تغذیه، بهداشت و سلامت خانوار» با میانگین ۱,۸۶ و بر «کیفیت مسکن و کالاهای بادوام» با میانگین ۱/۵۳ ارزیابی شده است. از جمله دلایل آن می توان به شرایط اقتصادی کشور در چند سال اخیر اشاره کرد که با افزایش شدید تورم در بخش مسکن و ساختمان سازی، افزایش قیمت کالاهای بادوام و نرخ بالای خدمات بهداشت و درمان، کار مشکلتر شده است و با توجه به توان پایین درآمدزایی و امکان پس انداز، اثرگذاری اعتبارات بر شاخص های رفاهی تضعیف شده است. به طور کلی نتایج نشان می دهد که عوامل داخلی صندوق اعتبارات خرد (همانند مبلغ پایین وام، پایین بودن موجودی سرمایه، ضعف در بازاریابی و فروش) و عوامل بیرونی (همانند تورم و رشد شدید قیمت ها و کاهش قدرت خرید واقعی به صورت سیستمی بر اثرگذاری اعتبارات خرد بر شاخص های توانمندسازی اقتصادی و رفاهی اعضای خود موثر بوده است.

نتایج این تحقیق با تحقیقات اسکولر و هاشمی (۱۹۹۴) در روستاهای بنگلادش و اسکار لاتوس (۲۰۰۴) در نیکاراگوئه، رحمان و همکاران (۲۰۱۵) در پاکستان، اختر و چنگ (۲۰۲۰) در بنگلادش، همسویی ندارد، زیرا برخلاف نتایج پژوهش آنان، اعتبارات خرد تاثیر کمی بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی زنان روستایی منطقه داشته است. ولی با نتایج تحقیقات رحمان (۲۰۰۹) همسویی دارد، یعنی اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی تاثیر زیادی نداشته است. در تحقیقات کیخواه و همکاران (۱۳۹۴) در روستاهای شوش که به رابطه مثبت مدت عضویت، تعداد و مبلغ وام بر توانمندسازی اقتصادی زنان رسیدند، علت تاثیر کم اعتبارات بر توانمندسازی اقتصادی و رفاهی منطقه مورد مطالعه را تبیین می کند. ولی با نتایج تحقیقات بازیاری و خسروی پور (۱۳۹۸)، مظفری و ضیایی (۱۳۹۶) با تاثیر مثبت وام ها بر کار آفرینی، افزایش استقلال مالی، کسب مهارت ها و ایجاد مشاغل خرد خانگی، همسویی دارد. به هر صورت اغلب محققین در پژوهش های خود، دریافته اند که حضور زنان روستایی در شبکه های واگذاری اعتبارات خرد، بر افزایش توانمندی آنها در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و افزایش مشارکت در تصمیم گیری ها تاثیر معناداری داشته است.

با توجه به یافته های تحقیق پیشنهادهایی جهت توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی منطقه ارائه می شود:

- افزایش موجودی سرمایه صندوق اعتبارات خرد از طرق مختلف همانند مشارکت خیرین، کمک بنگاه های اقتصادی منطقه (کارخانجات، معادن و ...)
- تشویق زنان روستایی به راه اندازی کسب و کار گروهی و افزایش مبلغ وام برای مشاغل گروهی.
- اطلاع رسانی کافی در مورد صندوق های اعتبارات خرد در سطح روستا به جهت عضویت تمام زنان روستایی واجد شرایط.
- افزایش مبلغ وام با در نظر گرفتن تورم و شرایط اقتصادی جامعه.
- شناسایی فرصت های شغلی دارای توجیه اقتصادی-اجتماعی و زیست محیطی با رویکرد پایداری و زنجیره ارزش در روستا و اولویت بندی آنها و ارائه آن به صندوق اعتبارات خرد به منظور تخصیص منابع به پربازده ترین مشاغل به شکل زنجیره ای.

- ایجاد دفاتر ارائه خدمات مشاوره ای و ترویجی خصوصی کارآفرینی و توسعه فرصت‌های شغلی در روستا به منظور ارائه خدمات به صندوق اعتبارات خرد.

منابع

۱. ازکیا، مصطفی و ایمانی، ع. (۱۳۸۷). توسعه پایدار روستایی تهران، انتشارات اطلاعات.
۲. بازاری، ر.؛ خسروی پور، ب. (1398). نقش صندوق اعتبارات خرد در کارآفرینی زنان روستایی، همایش ملی و صنعت تجاری سازی کشاورزی.
۳. باستانی پاریزی، م.ا. (1399). خاتون هفت قلعه، چاپ هشتم، انتشارات علم.
۴. بهرامیان، س.؛ کرمی، آ.ا. (۱۳۹۷). بررسی روند فقر در مناطق روستایی ایران. فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۱۰ (۴۰)، ۱۹۵-۲۱۴.
۵. روشن نیا، د.؛ خادمی، ر.؛ کردی، ل. و صلحی فام اصل، ژ. (1394). بررسی نقش زنان روستایی در توسعه و موانع و محدودیت های آن، کار و جامعه، 190، 82-98.
۶. سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی، 1400 <https://www.iribnews.ir/fa/news/3078776>
۷. سامیان، م.؛ یعقوبی فرانی، ا.؛ میرزایی، خ.؛ ابراهیمی، م. و عزیزی، م. (1395). اثرات صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی، زن و فرهنگ، 8(29)، 47-63.
۸. سعیدی، م.؛ چهار سوقی امین، ح.؛ مومنی هلالی، ه.؛ نوروزی، ع.ر. و واحدی، م. (1397). بررسی نقش اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی، شهرستان چرداول استان ایلام، مطالعات اجتماعی و روان شناختی زنان، 15(4)، 175-149.
۹. شاهرخی ساردو، ص.؛ کرمی، آ. (1395). تحلیل پیش برنده‌ای مشارکت و تأثیر آنها بر عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان جیرفت)، مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، 4(7)، 161-187.
۱۰. شجاع چاغرود، ک. (1395). سازه های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی عضو صندوق های اعتبارات خرد شهرستان فیروزکوه. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد علوم تحقیقات.
۱۱. صالحی، م.؛ رحیمیان، م. و غلامرضایی، م. (1396). تحلیل چالش‌های صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی در استان لرستان، پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، 10(2)، 57-68.

۱۲. صیده، ط؛ اشراقی سامانی، ر. و پورسعید، ع.ر. (1396). تحلیل نقش توانمندی شغلی بر خوداتکایی زنان روستایی شهرستان ایلام، پژوهش های روستایی، 8(3)، 557-570.
۱۳. طالب، م؛ پیری، ص. و محمدی، س. (1389). فراتحلیلی بر مطالعات فقر در جامعه روستایی ایران"، توسعه روستایی، 2(2)، 23-40.
۱۴. طالب، م؛ نجفی اصل، ز. (۱۳۸۶). پیامد اعتبارات خرد روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار: نگاهی به نتایج طرح حضرت زینب کبری (س) در روستاهای بوئین زهرا، فصلنامه روستا و توسعه. سال ۷۳، شماره ۹، ۷-۲۶.
۱۵. عربخانی، ا.ا؛ سیدمیرزایی، س. م. و کلدی، ع.ر. (۱۳۹۸). تدوین مدل مفهومی توانمندسازی زنان روستایی با استفاده از نظریه داده بنیان (مورد مطالعه: دهستان عشق آباد شهرستان نیشابور)، مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان، ۱۳(۳)، ۸۹-۱۱۶.
۱۶. عرب مازار، ع.، فرزین معتمد، ا. (۱۳۸۲). نقش بانک کشاورزی در توانمندسازی روستاییان با بهره گیری از اعتبارات خرد، فصلنامه پژوهشی بانک و کشاورزی، دوره جدید، ش ۲، زمستان.
۱۷. فرضی زاده، ز. (1393). بررسی آثار صندوق اعتبارات خرد بر رشد توانمندی زنان روستایی، همایش ملی زن و توسعه پایدار روستایی.
۱۸. فقیری، م؛ زرافشانی، ک. و علی بیگی، ا.ح. (1393). بررسی تأثیر صندوق های اعتبارات خرد بر توانمندسازی زنان روستایی استان کرمانشاه، روستا و توسعه، 17(3)، 1-22.
۱۹. فکور، وحیده. (۱۳۹۷). بررسی اثرات اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار روستایی تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان زنجان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه زنجان.
۲۰. قدیری معصوم، م؛ احمدی، ا. (۱۳۹۴). سازه های موثر بر موفقیت صندوق های اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان فیروز کوه، پژوهش های جغرافیای انسانی، ۴۷(۴)، ۷۷۲-۷۵۹.
۲۱. کوشکی، ف؛ ایروانی، ه. و کلانتری، خ. (1390). عوامل موثر بر بهبود مشارکت زنان در صندوق های اعتبارات خرد روستایی: مطالعه موردی استان کرمانشاه، روستا و توسعه، 14(1)، 15-33.
۲۲. کیخواه، ش (1394). بررسی نقش صندوق اعتبارات خرد روستایی در توانمندسازی زنان روستایی، مورد مطالعه: شهرستان شوش، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی رامین.
۲۳. مافی، ف. (۱۳۸۵). اعتبارات خرد؛ ویژگی ها، تجارب، ملاحظات، راهبردها، تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲۴. مداحی گیوی، م. (1388). بررسی تأثیر صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی در بهبود زندگی زنان روستایی (مطالعه موردی استان های خراسان رضوی، کرمانشاه، مازندران و هرمزگان، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی).

۲۵. مظفری، م. م.؛ ضیائی، م. ص. (1396). بررسی اثرات صندوق اعتبارات مالی خرد بر میزان توانمندسازی مدیریتی زنان روستایی. مطالعه موردی: منطقه الموت، فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه گذاری، 6(24)، 250-231.
۲۶. مقدس فریمانی، ش.؛ میرترابی، م. س. و قائم مقامی، س. س. (1399). توانمندی اقتصادی- اجتماعی زنان روستایی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی: اعضای صندوق های اعتبارات خرد زنان روستایی استان زنجان)، راهبردهای توسعه روستایی، 27، 347-363.
۲۷. نعمت الهی، م. ج.؛ کابلی، س. ح.؛ یزدانی، م. ر. و محمدی، ی. (1398). بررسی نقش اعتبارات صندوق های خرد اعتباری در توانمندسازی و تغییر نگرش محیط زیستی زنان روستایی، پروژه ترسیب کربن خراسان جنوبی، تحقیقات مرتع و بیابان ایران، 26(1)، 116-103.
۲۸. واقف، ف. (1394). بررسی تأثیر رسانه جمعی بر توانمندسازی زنان استان تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق.
۲۹. یعقوبی، ج. (۱۳۸۴). بررسی اثرات اعتبارات خرد بر اشتغال زنان روستایی استان زنجان، پژوهش زنان، 3(1)، ۱۴۶-۱۲۵.
۳۰. Akhter, J. cheng, K. (2020). Sustainable Empowerment Initiatives among Rural Women through Microcredit Borrowings in Bangladesh, *Microfinance and Sustainable Development*, 12(6), 2275; <https://doi.org/10.3390/su12062275>
۳۱. Dhar,s. (2021). *Economic Globalization and womens economic empowerment in Bangladesh-An econometric approach, the study uses the female labor force*, 134-148.
۳۲. Hoqe,M. and Itohara,Y.(2009). Women empowerment through participation in micro – credit program: a case study from Bangladesh, *Journal of Social Sciences*, Vol.5.No.3,PP.244-250.
۳۳. Rahman, S.;Iunankar, P.N.; and Mallik, G.(2009) “ Factors influencing Women’s Empowerment on microcredit, *Journal of the Asia Pacific Economy*.Vol.14,No.3,pp.287-303.
۳۴. Rahman, H. Amani, M. Ansari, N. (2015). Role of Microfinance Institutions in Women Empowerment: A Case Study of Akhuwat, Pakistan, *A Research Journal of South Asian Studies*, 30(1), 107-125.
۳۵. Robinson, M.S. (2002). *The Microfinance Revolution, Sustainable Finance for the Poor*, World Bank Office of the Publisher, Washington DC. <https://doi.org/10.1596/0-8213-4953-8>.
۳۶. Schuler, S. R., & Hashemi, S. M. (1994). Credit Programs, Women’s Empowerment, and Contraceptive use in Rural Bangladesh. *Studies in Family Planning*, 25(2), 65–76. <https://doi.org/10.2307/2138085>.
۳۷. Skarlatos, K.(2004). Microfinance empowerment: bridging the gap future wisconsin coordinating Council on Nicaragua, *Working paper Series* No1.

۳۸. Swain, R. B. and Wallentin, F. Y.(2007) “ Does microfinance empower women? Evidence from self-help groups in India, <http://www.tandfonline.com/pricing/journal/CIRA20>. DOI: [10.1080/02692170903007540](https://doi.org/10.1080/02692170903007540)

Investigating the effects of microcredit fund on the economic and social empowerment of rural women, Study area: Villages of Piweh zhan Dehistan

Abstract

The purpose of economic empowerment of rural women is to create sustainable employment, reduce poverty, increase income, improve livelihood, increase welfare and improve the quality of life of women and their families. The programs of microcredit funds as an empowering approach have attracted the attention of many developing countries, including our country, in the last two decades. The purpose of economic empowerment of rural women is to create sustainable employment, increase income, improve livelihood and reduce poverty. In terms of the objective, the current research is an applied and developmental type of research that seeks to investigate the effects of the microcredit fund on the economic empowerment and well-being of rural women in Piweh- zhan dehestan, Mashhad City. Descriptive-analytical research method and required information has been collected by documentary, library and field method. The statistical population of the research includes 425 rural women who are members of the funds, and the sample size of 164 people was determined by Cochran's formula and error coefficient of 0.06. The information extracted from the structured questionnaires was analyzed with one-sample t, two independent samples t, ANOVA and chi-square statistical tests. The results of the research showed that the microcredit fund had an average of 2.1 to a moderate effect on the economic dimension and an average of 1.7 on the welfare dimension of women members. (about two million tomans), the economic fluctuations of the market and the decrease in the value of loans in Rials are logical. Encouraging women to start group businesses, increasing the amount of loans and identifying poor and qualified rural women will help the microcredit funds to be more effective

Key words: micro credit fund, micro businesses, women's empowerment, Piweh zhan Dehistan

نسخه
پیش
انتشار